

ВИКОРИСТАННЯ АКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ У ФОРМУВАННІ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ

У статті досліджуються особливості формування комунікативної компетентності майбутніх інженерів-педагогів за допомогою активних методів навчання. Розкрито роль активних методів навчання у забезпеченні якісної навчально-пізнавальної діяльності інженерів-педагогів. Вказано на необхідність удосконалення методів навчання, їх спрямування на розвиток пізнавальної активності, самостійності та творчості студентів. Визначено найефективніші активні методи навчання, які доцільно застосовувати при формуванні комунікативної компетентності майбутніх інженерів-педагогів (тренінги, проблемні ситуації (метод кейсів), ділові ігри) та особливості їх використання у процесі навчання майбутніх інженерів-педагогів.

Ключові слова: інженер-педагог, комунікативна компетентність, метод навчання, імітаційні методи навчання, не імітаційні методи навчання, активні методи навчання, формування комунікативної компетентності.

В статье исследуются особенности формирования коммуникативной компетентности будущих инженеров-педагогов с помощью активных методов обучения. Раскрыта роль активных методов обучения в обеспечении качественного учебно-познавательной деятельности инженеров-педагогов. Указано на необходимость совершенствования методов обучения, их направленность на развитие познавательной активности, самостоятельности и творчества студентов. Определены наиболее эффективные активные методы обучения, которые целесообразно применять при формировании коммуникативной компетентности будущих инженеров-педагогов (тренинги, проблемные ситуации (метод кейсов), деловые игры) и особенности их использования в процессе обучения будущих инженеров-педагогов.

Ключевые слова: инженер-педагог, коммуникативная компетентность, метод обучения, имитационные методы обучения, не имитационные методы обучения, активные методы обучения, формирование коммуникативной компетентности.

The article deals with the peculiarities of communicative competence of future engineers-teachers using active learning methods. Considered the role of

active learning methods to ensure quality teaching and learning of engineers-teachers. Specified on the necessity of improving teaching methods, their focus on the development of cognitive activity, independence and creativity of students. Determined the most effective active learning methods that are appropriate to use in the formation of the communicative competence of future engineers-teachers (training, problem situations (method of cases), business games) and features their use in the process of teaching of future engineers-teachers. It is concluded that the active methods are changing the nature of mental activities of future professionals in the teaching and learning activities, thus the process knowledge enables them to move through intellectual development. The use of active learning methods in the professional training of future engineers-teachers contribute effectively to form the communicative competence of autonomy in decision-making, enhance thinking.

Key words: *engineer-teacher, communicative competence, method of teaching, simulation training methods, not simulation teaching methods, active learning methods, forming of communicative competence.*

Постановка проблеми. Інтенсивний розвиток промисловості, використання новітніх технологій у виробничій сфері, максимально швидке й ефективно зростання наукової інформації підвищили попит на комунікативно компетентних фахівців, які володіють творчим підходом до власної професійної діяльності, високим рівнем комунікативної компетентності, уміннями й навичками аналізувати та приймати нестандартні рішення, самостійно розв'язувати проблеми в різних ситуаціях спілкування.

Комунікативна компетентність, як один з функціональних компонентів професійної діяльності інженерів-педагогів, має бути спрямована на виконання соціального замовлення – формування гармонійно розвиненої особистості фахівця, здатного не тільки професійно, а й творчо підходити до розв'язання завдань соціального і фахового змісту.

Зв'язок між якістю підготовки фахівця та його працевлаштуванням і подальшою професійною кар'єрою вимагає у процесі формування комунікативної компетентності майбутніх інженерів-педагогів застосування нових форм та методів навчання й виховання, що забезпечать розвиток особистості кожного студента. Адже без належної готовності інженерно-педагогічних працівників до комунікативної діяльності, будь-які інші сформовані якості не зможуть проявитися в них повною мірою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування комунікативної компетентності розглянуто у працях: Н. Бутенко [2], Ю. Ємельянова [4], Н. Мойсеюка [7], В. Погрібної [10], В. Федорчука [11] та ін. Проблеми застосування активних методів навчання в науковій літературі присвячені праці А. Вербицького [3], Ю. Ємельянова [4], Н. Костриці [5], В. Сластьоніна [8] та ін.

Метою статті є дослідження активних методів навчання у формуванні

комунікативної компетентності майбутніх інженерів-педагогів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Швидкий розвиток науково-технічного прогресу, інтеграційних процесів, розширення соціальних відносин і комунікацій вимагає від фахівців інженерно-педагогічного профілю володіння комунікативною компетентністю на високому рівні. З метою набуття майбутніми інженерами-педагогами комунікативної компетентності, необхідно розглянути ті методи навчання, завдяки яким процес формування буде відбуватися найефективніше.

Під комунікативною компетентністю майбутніх інженерів-педагогів ми розуміємо інтегральну якість особистості, яка синтезує в собі загальну культуру спілкування та її специфічні прояви в професійній діяльності [6].

Формування комунікативної компетентності передбачає:

- глибокі професійні знання і оволодіння понятійно-категоріальним апаратом певної професійної сфери та відповідною системою термінів;

- вмиле професійне використання мовних стилів і жанрів відповідно до місця, часу, обставин, статусно-рольових характеристик партнера (партнерів);

- знання етикетних мовних формул і вміння ними користуватися у професійному спілкуванні;

- вміння знаходити, вибирати, сприймати, аналізувати та використовувати інформацію профільного спрямування;

- володіння інтерактивним спілкуванням, характерною ознакою якого є необхідність миттєвої відповідної реакції на повідомлення чи інформацію, що знаходиться в контексті попередніх повідомлень;

- володіння основами риторичних знань і вмінь;

- уміння оцінювати комунікативну ситуацію швидко і на високому професійному рівні приймати рішення та планувати комунікативні дії [10].

Вибір методів навчання має бути зумовлений дидактичними принципами, під якими розуміють вихідні положення, що визначають зміст, організаційні форми й методи навчального процесу відповідно до загальної мети й закономірностей навчання [7].

Метод навчання – спосіб подання (представлення) інформації студентові в ході його пізнавальної діяльності, реалізований через дії, які зв'язують педагога й студента [1, с. 3].

Т. Бутенко зазначає, що формуванню комунікативної компетентності студентів сприяють активні і групові методи навчання до яких належать методи аналізу конкретних ситуацій, навчальні дискусії, бесіди, диспути, ділові та рольові ігри, тренінги [2].

Формуванню комунікативної компетентності сприяють активні методи, які спрямовані на самостійне оволодіння студентами знань, активізацію їх пізнавальної діяльності, розвиток мислення.

Активні методи поділяють на імітаційні та не імітаційні [8].

Неімітаційні методи – способи активізації пізнавальної діяльності на

лекційних заняттях. Їх використовують на традиційних заняттях (проблемна лекція, практичне заняття, лабораторна робота, семінар і тематична дискусія, дипломна й курсова роботи, виробнича практика, науково-практична конференція, науково-дослідна робота студентів, групова консультація). Імітаційні методи (неігрові – аналіз конкретних ситуацій, імітаційні вправи; ігрові методи – ділова гра, розігрування ролей, ігрове проектування) – на заняттях, у яких учбово-пізнавальна діяльність побудована на імітації професійної діяльності.

Методи активного навчання використовують для тренування та розвитку творчого мислення студентів, формування в них відповідних практичних умінь та навичок. Вони стимулюють і підвищують інтерес до занять, активізують та загострюють сприймання навчального матеріалу.

Ю. Ємельянова поділяє активні методи підготовки на три основних блоки, а саме:

- дискусійні методи (групова дискусія, аналіз ситуації морального вибору тощо);
- ігрові методи (дидактичні, творчі, рольові ігри);
- тренінги (тренування міжособистісної чутливості сприйняття себе як психофізичної єдності).

Розглянемо найефективніші активні методи, які доцільно застосовувати при формуванні комунікативної компетентності майбутніх інженерів-педагогів (тренінги, проблемні ситуації, ділові ігри) [4].

Так, одним із ефективних методів формування комунікативної компетентності та набуття навичок міжособистісного спілкування є соціально-психологічний тренінг. Це, як зазначає В. Федорчук, один із методів активного навчання та психологічного впливу на особистість. Особливість цього методу полягає в тому, що студент не просто засвоює готові знання, а й здобуває їх самостійним шляхом активної участі у процесі групової взаємодії. За цих умов у процесі спілкування учасникові надається можливість оцінити свою індивідуальність, навички спілкування й за необхідності внести певні корективи. Основними ідеями проведення занять методом соціально-психологічного тренінгу є: рівність позицій всіх учасників, визнання активної ролі в процесі пізнання, включення в процесі взаємодії елементів дослідження, актуалізація потенціалу особистості кожного учасника [11].

З метою набуття майбутніми фахівцями комунікативної компетентності доцільно також використовувати метод проблемних ситуацій (метод кейсів), який полягає в наступному. Учасникам пропонується ознайомитися із набором обставин, в основі яких лежать реальні чи уявні ситуації. Існують три варіанти застосування методу кейсів: 1) діагностика проблеми; 2) діагностика проблеми чи декількох проблем та напрацювання учасниками шляхів їх вирішення; 3) оцінка учасниками існуючих проблем та їх наслідків. У кожному з варіантів

навчання відбувається через викладення інформації у вигляді проблем чи серії проблем за допомогою заздалегідь підготовлених вербальних та візуальних засобів. Метод кейсів є близьким до методу аналізу конкретних ситуацій. Під час вирішення проблеми інженерам-педагогам надається можливість оцінювати, обговорювати, пропонувати власні рішення. Вправи будуються таким чином, щоб учасники могли ідентифікувати себе із запропонованими проблемними ситуаціями та шляхами їх вирішення.

Підбір ситуацій спрямований на відпрацювання таких елементів поведінки, які є соціально значущими і властиві реаліям життя. Учасникам пропонується змоделювати ситуації спілкування. Наприклад, їм потрібно продемонструвати вміння вислухати проблему іншої людини, вміння висловлювати вдячність тощо. Для цього добирається такий матеріал, що відображає проблеми, з якими учасники можуть зустрітися у реальному житті. Майбутні фахівці вчать бути уважними слухачами та цікавими співрозмовниками, оцінювати власну стратегію психологічного захисту в спілкуванні. Під час проведення ігор та вправ з'ясовуються умови, які сприяють якісному спілкуванню між людьми.

До ігрових методів навчання відносять дидактичні ігри, тобто спеціально створені ситуації, які моделюють різні моделі спілкування і які студенти повинні самостійно вирішувати, обираючи собі ту або іншу роль. Вони спрямовані на відтворення й засвоєння суспільного досвіду, в якому створюється й вдосконалюється самокерування майбутнього фахівця своєю поведінкою [9].

Застосування гри у підготовці майбутніх інженерів-педагогів допоможе застосувати у професії набутий досвід, розвинути комунікативні уміння й навички, скорегувати дії й спрямувати їх у правильне русло. До того ж, гра має й розважальну функцію, яка сприяє зацікавленості студентів й своєю чергою підвищує пізнавальну й комунікативну діяльність.

Особливе місце серед ігрових методів навчання займає ділова гра. Ю. Ємельянов виділяє такі психолого-педагогічні принципи створення й використання ділових ігор у навчальному процесі:

1. Ділова навчальна гра є дидактичним засобом розвитку творчого професійного мислення, що виражається в здатності до аналізу виробничих ситуацій, постановці, вирішенню, доведенню професійних завдань.

2. Предметним змістом гри виступає імітація конкретних умов й динаміки виробництва, а також діяльності й стосунків залучених до нього людей.

3. Ділова навчальна гра за цільовою спрямованістю є двоплановою діяльністю, яка сприяє досягненню ігрових і педагогічних цілей.

4. Ділова гра конструюється й проводиться як спільна діяльність учасників навчального процесу у ході постановки професійно важливих цілей та їх досягнення за посередництвом підготовки й прийняття відповідних індивідуальних й групових рішень.

5. Основним засобом включення партнерів до спільної діяльності й одночасно засобом створення й вирішення ігрових проблемних ситуацій є двостороннє (діалог) й багатостороннє спілкування, що забезпечує можливість вироблення індивідуальних й групових рішень, досягнення проміжних й кінцевих результатів гри [4].

Н. Костриця, В. Свистун, В. Ягупов зазначають, що сутність ділової гри полягає у відтворенні предметного і соціального змісту конкретної професійної діяльності, моделюванні основних умов і системи відносин, які є властивими цій діяльності. Ділова гра є дидактичним засобом розвитку творчого професійного мислення, що виражається у здатності до аналізу виробничих ситуацій, постановці, вирішенню, доведенню професійних завдань. Змістом гри є імітація конкретних умов, а сама гра проводиться як спільна діяльність учасників навчального процесу у ході постановки професійно важливих цілей [5].

Виходячи з усього вищезазначеного, можна припустити, що застосування ділової гри у професійній підготовці майбутніх інженерів-педагогів дозволить їм більш ефективно виконувати різноманітні ролі, від звичайного працівника до керівника підприємства; допоможе розкрити весь потенціал комунікативних здібностей; забезпечить прийняття ефективних рішень, від яких залежить доля працівників і виробничий процес на підприємстві; сприятиме рефлексивному аналізу власної комунікативної діяльності.

Висновки і перспективи. Таким чином, активні методи змінюють характер розумових дій майбутніх фахівців у процесі навчально-пізнавальної діяльності, завдяки чому процес пізнання дає можливість просуватися їм шляхом інтелектуального розвитку.

Застосування активних методів навчання у професійній підготовці майбутніх інженерів-педагогів сприятиме ефективному формуванню в них комунікативної компетентності, розвитку самостійності у прийнятті рішень, активізації мислення. Використання активних методів, зокрема таких, як тренінг, проблемна ситуація (кейс-метод), ділова гра та ін. в процесі навчання допомагає залучати студентів до активної комунікативної діяльності під час занять, й відповідно сприяє самостійному оволодінню ними вміннями й навичками пошуку необхідних мовних засобів, шляхів вирішення різноманітних завдань.

Перспективи подальших розвідок з даного напрямку дослідження вбачаємо у розробці моделі формування комунікативної компетентності майбутніх інженерів-педагогів в процесі їх професійної підготовки у ВНЗ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бондарчук Л. І. Методи активного навчання в курсі «Основи педагогічної майстерності» / Бондарчук Л. І., Федорчук Е. І. // Вища і середня педагогічна освіта. – 1993. – № 16. – С. 51–56.

2. Бутенко Т. О. Активні методи навчання у формуванні комунікативної компетентності студентів / Т. О. Бутенко // Педагогіка, психологія та методика-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2009. – № 1. – С. 6–8.
3. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе : Контекстный анализ / А. А. Вербицкий. – М. : Высшая школа , 1993. – 215 с.
4. Емельянов Ю. Н. Активное социально-психологическое обучение / Ю. Н. Емельянов. – Ленинград : Изд-во Ленинградского университета. 1985. – 168 с.
5. Костриця Н. М. Ділові ігри в підготовці фахівців до управлінської діяльності : [навч.-метод. посіб.] / Н. М. Костриця, В. І. Свистун, В. В. Ягупов. – К. : Наук. метод. центр аграрної освіти, 2005. – 53 с.
6. Маляров О. М. Особливості формування комунікативної компетентності майбутніх інженерів-педагогів / О. М. Маляров // Молодь і ринок : [науково-педагогічний журнал]. – Дрогобич : Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. – 2016. – № 1(132). – С. 152–156.
7. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навчальний посібник / Н. Є. Мойсею. – 5-е видання, доповнене і перероблене. – К. : [б. в.], 2007. – 656 с.
8. Педагогика профессионального образования : [учебное пособие для студ. высш. учеб. заведений] / Е. П. Белозерцев, А.Д. Гонеев, А.Г. Пашкова и др. ; ред. В.А. Слостенина. – [2-е изд., стер.]. – М. : Издательский центр «Академия», 2006. – 368 с.
9. Педагогические технологии : [учебное пособие для студентов педагогических специальностей] / [ред. В. С. Кукушин]. – М. : ИКЦ «МарТ», 2004. – 336 с.
10. Погрібна В. Л. Соціологія професіоналізму : [монографія] / В. Л. Погрібна. – К. : Алерта: КНТ: ЦУЛ, 2008. – 336 с.
11. Федорчук В. Соціально-психологічний тренінг «Розвиток комунікативної компетентності викладача» : [навч.-метод. пос.]. – Кам'янець-Подільський : Абетка, 2003. – 240 с.